

Naar de Noordpool:

Jacob Knoyen en Geert van der Kolk

Aart Vos

Columbus ontdekte Amerika in 1492, maar vele 'ontdek-
kers' waren hem voorgedaan en zwierven naar andere
windstreken. Vanaf de late Middeleeuwen expandeerden
de Europese rijken, op zoek naar verloren paradijzen,
goud, kruidnagels, haring en graan. De verre reizen
brachten rijkdom. De keerzijde bestond echter niet zel-
den uit onderdrukking van vreemde volkeren. We weten
het allemaal. De ontdekkingsreizigers waren pioniers en
brachten een schat aan informatie mee terug. Kaartenma-
kers profiteerden daarvan en beleefden hoogtijdagen. Een
belangrijke cartograaf was Gerardus Mercator die met het
Antwerpse drukkershuis Plantijn prachtige atlassen en
kaarten vervaardigde. De relatie van Mercator met Den
Bosch is bekend. De in 1512 geboren kaartenmaker stond
drieënhalve jaar onder de hoede van de Broeders van het
Gemene Leven. Op de Hiëronymusschool ontving hij
onder meer les in Latijnse grammatica en werden hem de
beginselen van de dialectiek of redeneerkunst bijge-
bracht.

Voor de kaarten van het Noordpoolgebied die hij met
behulp van de Engelse geograaf en astroloog John Dee
(1527-1608) vervaardigde, verwerkte hij onder meer de
informatie van Jacob Knoyen of Cnode, een ontdekkings-
reiziger uit 's-Hertogenbosch.

Jacob Knoyen, uit een geslacht van patriciërs afkomstig,
reisde in de veertiende eeuw naar het onherbergzame
Noorden en van zijn wederwaardigheden maakte hij een
verslag.

Mercator, maar ook zijn Antwerpse vakbroeder Ortelius,
waren in het bezit van dit verslag. Toen Mercator het
opnieuw van Ortelius wilde lenen, was het zoek en het is,
voorzover bekend, nooit meer terecht gekomen. Toch wist
Mercator zich, dankzij door hem gemaakte aantekening-
en, een en ander te herinneren. Dat schreef hij in 1577
aan John Dee. In de brief vermeldt Mercator dat Jacob
Knoyen in 1364 in het Noorse Bergen aan het hof van
koning Magnus een ontmoeting had met een francisca-
ner monnik uit Oxford. Deze vertelde hem dat hij zeker
vijf maal een reis naar de Noordpool had ondernomen.
Daar, vlakbij de pool, lag een handvol eilanden waar de
stroming zo sterk was – 'die zughende zeen' – dat een
schip met sterke wind en gegeven zeilen niet terug kon
varen. Een geweldige zwarte kale rots, midden in de zee,

zorgde er met zijn magnetische kracht voor dat schepen,
geladen met ijzer, niet meer terugkeerden. De monnik
vertelde ook dat wel vierduizend mensen, onder wie een
deel van het leger van de legendarische Koning Arthur,
nooit meer weerkeerden van hun tocht. Op twee eilanden
woonde een volk van kleine mensen ('Pygmeï'). Op 'Groc-
land' vond hij echter een 'volcke lanck 23 voet'. Behalve
deze bijzonderheden noemde Knoyen gegevens die voor
kaartenmakers en kooplieden zeer belangrijk waren: de
hoogte van de bergen, de omvang van de verschillende
eilanden en de tijd die het kostte – 'dachvaerten' – om een
zee-engte over te steken.

Verleden tijd? Zeker. Maar Geert van der Kolk, schrijver
en zeezeiler, gebruikt nu voor een zeilreis richting Noord-
pool, nog gegevens die Jacob Knoyen verzamelde. Hij
vroeg het Stadsarchief om nadere informatie van en over
Jacob Knoyen.

Geert van der Kolk en bemanning voeren op 19 mei jl.
met de *Sea Scout* uit de haven van Tall Timbers aan de
Amerikaanse Oostkust, via Nova Scotia en New Found-
land, naar Groenland. De laatste oversteek, van New
Foundland naar Groenland bedraagt zeshonderd mijl en
het hangt van het ijs in de Strait of Belle Isle af hoe snel
dit gedeelte van de tocht gemaakt kan worden. Daarna
wordt de westkust van Groenland tot Thule gevolgd, de
enige route naar het noorden die ontdekkingsreizigers
eveneens bevoeren omdat deze 'ijsvrij' is. Tot slot wordt
geprobeerd Baffin Bay over te steken om uiteindelijk
Baffin Island te bereiken. Vanwege het barre klimaat
moet de *Sea Scout* uiterlijk half september weer in New
Foundland terug zijn.

Geert van der Kolk, auteur van onder meer de roman *De
smokkelaar van de Exuma's* (geïnspireerd op een zeiltocht
naar de Bahama's), wil een nieuw boek schrijven. Daar-
voor biedt het hoge noorden een unieke autochtone cul-
tuur met een rijke geschiedenis vol walvisvaarders, ont-
dekkingsreizigers, heroïek en dwaasheid, in een overwel-
digend en onnavolgbaar land- en 'zeeschap'.

Van der Kolk en zijn bemanning zeilden op 19 juni, pre-
cies een maand na hun vertrek uit Tall Timbers de haven
van Port aux Basques op New Foundland binnen. Tien
dagen later bevonden zij zich in 'a field of whales'. Er

zwommen dozijnen walvissen rond het zeilschip dat ten zuidwesten van de Straat Belle Isle voer met in het noorden zicht op de hoge kusten van Labrador. Op 3 augustus bevond de *Sea Scout* zich 150 mijl ten noorden van de poolcirkel, midden tussen de ijsvelden en voer de vissershaven van Sisimut op Groenland binnen.

U kunt 'alles' te weten komen over deze tocht door het 'internet op te gaan'. Van der Kolk heeft een eigen website: <http://homepage.mac.com/geertvanderkolk>. Het is bijzonder aardig dat een Bosschenaar uit de veertiende eeuw zijn diensten bewijst aan een Nederlandse noordpoolganger in 2002!

Het Noordpoolgebied uit Gerardus Mercator, 'Atlas sive cosmographicae meditationes' (Amsterdam 1628) p. 41-42. Achter op de kaart verwijst Mercator naar Jacob Knoyen.

Deze editie van Mercators atlas berust in de Bossche magistratsbibliotheek op het Stadsarchief. Van zijn hand is al een kaart van het Poolgebied uit 1569 bekend waarop hij gegevens van Knoyen heeft verwerkt. Op de hier afgebeelde versie situeert hij 'Pygmei' ten noorden van 't Nieuwland' (vermoedelijk Spitsbergen). Volgens Knoyen waren deze pygmeeën hoogstens vier voet (1.15 m) lang en Mercator vermeldt dat ze 'Screlingers' genoemd werden evenals dergelijke kleine mensen op Groenland. Helemaal rechtsboven ligt Nova Zembla.

Literatuur

E.G.R. Taylor, 'A letter dated 1577 from Mercator to John Dee', in: *Imago Mundi* (1956) en M. van Durme, *Correspondance Mercatorienne* (Anvers 1959).